

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Právní nástroje uplatnitelné v oblasti mezinárodněprávní ochrany dětí

MVV7920K Právní klinika – Mezinárodněprávní ochrana dětí
Blok 2

Zdeněk Kapitán, Markéta Nováková

www.umpod.cz

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Obecné systémové a otázky

Struktura MPSaP

- mezinárodní právo soukromé – soubor norem, které určují právní režim soukromoprávních poměrů s mezinárodním prvek
- mezinárodní právo procesní – soubor právních norem, které upravují postupy při ochraně práva v soukromoprávních poměrech s mezinárodním prvek
- **MPSaP upravuje**
 1. **mezinárodní pravomoc (příslušnost) orgánů**
 2. **jakým právem se bude právní poměr řídit**
 3. **zda a za jakých podmínek je rozhodnutí (listina) uznatelná na území jiného státu**
 4. **zda a za jakých podmínek si státy poskytují právní pomoc**

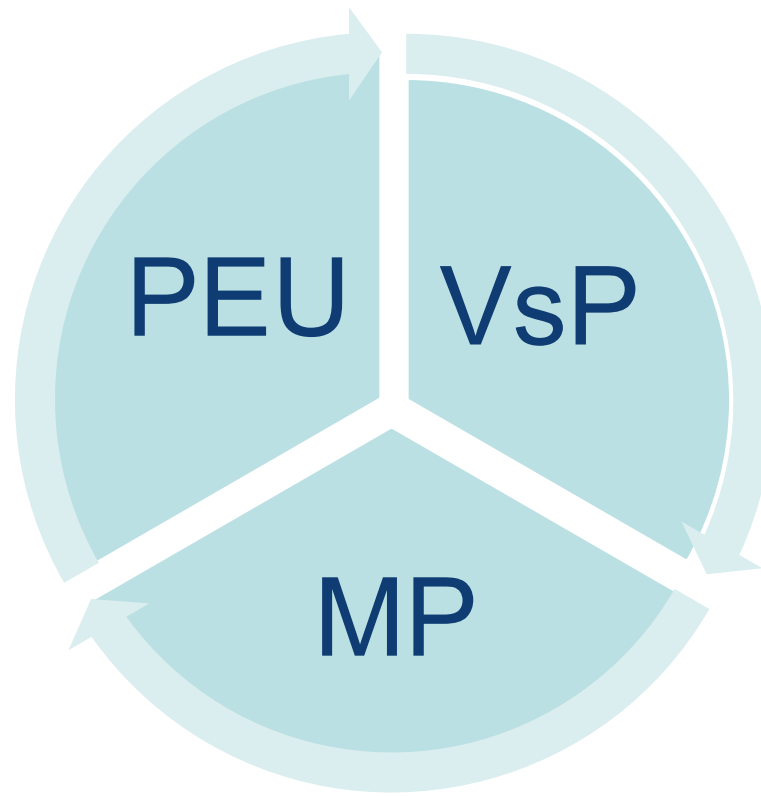

MPSaP a plynutí času

- z hlediska intertemporality se MPS chová jako hmotné právo a MPP jako procesní právo; důležitý je okamžik vzniku právního poměru
- viz přechodná ustanovení obsažená v § 123 ZMPS

České právo, je když...

Aplikační přednost

- v případě, že je **otázka regulována současně právem EU, mezinárodním právem i vnitrostátním právem**, pak se použije **v zásadě** pořadí přednosti:
 - 1. právo EU**
 - 2. mezinárodní právo**
 - 3. vnitrostátní právo**
- výjimky z uvedeného pravidla stanoví většinou samy předpisy, o jejichž vztah se jedná; jednou z výjimek je aplikace **zásady maximální výhodnosti** (viz příklad vztahu práva EU a Schengenské smlouvy)
- pro lepší pochopení vzpomeňte na schéma pracovně nazvané „Společenství vlastníků jednotek Světové společenství“

Řešení (výslovně neřešených) konfliktů mezinárodních smluv

- nauka vypracovala pouze pravidla pro řešení konfliktu mezinárodních smluv
- pravidla: nastane-li konflikt konvencí, pak se použije ta, která je *lex specialis*; za *lex specialis* se považuje
 - *lex posterior*
 - přímá metoda před kolizní
 - dvoustranná (méněstranná) před mnohostrannou (vícestrannou)
 - **efektivnější před méně efektivní**
- použitelnost i pro vztah unijních nástrojů a mezinárodních smluv
- příměr s hromádkou předpisů (viz dále), příklady ...

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Mezinárodní pravomoc (příslušnost)

Terminologie

- mezinárodní pravomocí se rozumí soubor podmínek, za kterých mohou orgány určitého státu poskytovat právní ochranu soukromoprávním poměrům s mezinárodním prvkem
- mezinárodní příslušnost = (pracovně a prakticky) synonymum mezinárodní pravomoci; kritériem pro to, který z termínů používat, je terminologie použitelného předpisu (ZMPS – pravomoc, mezinárodní smlouvy Haagské konference MPS a předpisy EU – příslušnost)

Obecné poznámky

- mezinárodní pravomoc (příslušnost) je jednou ze základních podmínek řízení; vady v ní:
 - a) se promítají do samotného řízení existenčně
 - b) mají vliv i na uznatelnost rozhodnutí:
 - v rámci Evropského justičního prostoru stále větší omezování (princip vzájemné důvěry)
 - mimo Evropský justiční prostor mohou vést až k odepření uznání(podrobnosti v samostatném výkladu o uznání)
- **neuznatelnost rozhodnutí v cizině však sama o sobě není vadou podmínek řízení**

Mezinárodní pravomoc (příslušnost) ve věcech péče soudu o nezletilé

- rodičovská (z)odpovědnost
- výživné
- osvojení
- ostatní otázky a výjimky
- v těchto oblastech má MPS svá významná specifika...

System ZMPS

- ustanovení ZMPS o mezinárodní pravomoci jsou dekoncentrována
 - a) společná úprava v obecné části
 - b) zvláštní úprava pro jednotlivé skupiny institutů ve zvláštní části
- postupné prosazování kritéria obvyklého bydliště a ústup občanství
- kromě prorogace (volby sudiště) je třeba, aby existovala **objektivizovatelná vazba právního poměru na Českou republiku** (spojení s uznatelností rozhodnutí)

System nařizení Brusel IIa

- základní pravidlo – obvyklé bydliště – čl. 8
- zachování příslušnosti pro styk – čl. 9
- zvláštní pravidla pro únosové právo – čl. 10 a 11
- „pokračování“ příslušnosti – čl. 12
 - propojená řízení („rozvod“ a rodičovská zodpovědnost)
 - prorogace sudiště
- příslušnost založená na přítomnosti dítěte – čl. 13
- zbytková příslušnost – čl. 14; zbytková příslušnost je jednak prostředkem ochrany před diskriminací (viz SDEU ve věci C-6807 *Lopéz v. Lopéz Lizazo*), ale hlavně prevencí *denegatio iustitiae*

Forum non conveniens?

- jedná se o výhradu „lepšího soudu“ v systému common law – soud „odkáže“ strany na sudiště, které je s ohledem na zájmy stran a předmět sporu vhodnější a sám řízení přeruší či zastaví
- úprava postoupení věci k projednání vhodněji umístěnému soudu (čl. 15):
 - a) přerušení řízení a výzva stran, aby podaly návrh k soudu jiného členského státu
 - b) žádost soudu jiného členského státu, aby převzal příslušnost
- v podmínkách nařízení Brusel IIa se očekává pozitivní úkon alespoň jedné ze stran

System haagské úmluvy 1996

- obdobné uvažování jako nařízení Brusel IIa

Mezinárodní příslušnost ve věcech výživného

- ZMPS
 - odkaz na ENV
 - nutno zohlednit ještě vztah ENV a mezinárodních smluv ve vztahu k nečlenským státům Evropské unie
 - podpůrně je český soud pravomocný za podmínek, které stanoví § 56
- ENV
 - alternativně obvyklé bydliště odpůrce, oprávněného a „propojená“ řízení – čl. 3
 - omezená volba sudiště – čl. 4
 - příslušnost založená na účasti v řízení – čl. 5
 - vazba na Lugano II a forum necessitatis – čl. 6 a 7
- dvoustranné smlouvy – dle pravidel v nich uvedených

Předběžná opatření soudu státu, který není státem obvyklého bydliště

- mezinárodní příslušnost pro ně se posuzuje samostatně; právní řády zpravidla připouštějí předběžná opatření bez ohledu
- předběžná opatření nezakládají principiálně litispendenci (SDEU ve věcech Purrucker I a II)
- nařízení Brusel IIa – čl. 20;
 - základní kritérium je **naléhavost** předběžného opatření,
 - podpůrná kritéria – omezení na majetek a osoby na území daného státu, přípustnost podle vlastního práva
- praxe: snaha zneužívat občanství a/nebo trvalého pobytu
- v zásadě **nelze akceptovat** mezinárodní příslušnost pro **předběžná opatření k úpravě styku, natož svěřením do péče** (k tomu usnesení Nejvyššího soudu ve věci 30 Cdo 2855/2005 a SDEU ve věci Detiček)

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Metodologie

„Hromádka předpisů“

- tvoří ji typologicky:
 - a) ZMPS
 - b) dvoustranné mezinárodní smlouvy
 - c) mnohostranné mezinárodní smlouvy
 - d) unijní předpisy
- **utřídění dle pravidel řešení vztahu a konfliktu pramenů**

Pro praktickou práci...

- konsolidovaná znění předpisů práva Evropské unie – viz hledání na Eur-lex; praktická ukázka
- vyhledávání aktuálního stavu smluvních států mezinárodních smluv – viz hledání na www.hcch.net a <http://conventions.coe.int/>; praktická ukázka
- viz i „opus“ Ministerstva spravedlnosti – materiál „Mezinárodní soudní spolupráce v civilních věcech Informace k jednotlivým státům“ aktuální verze je dostupná na extranetu Ministerstva spravedlnosti <http://extranet01.servis.justice.cz/extranet.aspx?j=33&o=23&k=3444&d=32175>

Pravidla

- ZMPS je otloukánek a platí pro něj subsidiarita – tj. použije se jen tehdy, pokud není k dispozici „nic jiného“
- u mezinárodních smluv a unijních předpisů je třeba si hlídat rozsah věcné působnosti
- pravidla konfliktu (s výjimkami):
 - pravidla o mezinárodní příslušnosti v unijních nařízeních nahrazují pravidla v ZMPS
 - mezi členskými státy EU vylučují unijní předpisy (pozor na Dánsko) existující mezinárodní smlouvy
 - ve vztahu k nečlenským státům EU se používají mezinárodní smlouvy, existují-li

Metodologie v krocích

1. Kvalifikace vztahu pro účely **procesní**
2. Nalezení orgánu s pravomocí pro rozhodnutí
3. Kvalifikace vztahu pro účely nalezení **rozhodného** práva
4. Nalezení a aplikace kolizní normy (včetně interpretace)
5. Nalezení práva rozhodného
6. Hodnocení účinků použití práva rozhodného
7. Možnost vznést výhradu veřejného pořádku
8. Nalezení náhradního práva rozhodného

Srov. i § 20 ZMPS

Příklad metodologické práce s nařízením Brusel IIa

- časová působnost – pro právní poměry vzniklé od 1. 5. 2004
- místní působnost – „vnitřní extraterritorialita“ EU (mimo DK)
- vztah k jiným nástrojům – specialita (čl. 59 a násl.)
- věcná působnost
 1. pozitivní: rozvod, rozluka, neplatnost manželství a rodičovská zodpovědnost
 2. negativní: rodičovství, adopce, jméno a příjmení, určení zletilosti, vyživné, část správy jmění, dědictví, opatření přijatá v důsledku trestných činů dětí
- působnost „MPS“:
 1. **mezinárodní příslušnost** – ano
 2. právo rozhodné – ne
 3. **uznání a výkon** – ano
 4. **právní pomoc** – ano (omezeně)

Příklad metodologické práce s haagskou úmluvou 1996

- časová působnost – pro právní poměry vzniklé od 1. 1. 2002
- místní působnost – mezi smluvními státy
- vztah k jiným nástrojům – subsidiarita (čl. 52)
- věcná působnost
 1. pozitivní: rodičovská zodpovědnost
 2. negativní: rodičovství, adopce, jméno a příjmení, určení svéprávnosti, výživné, část správy jmění, dědictví, sociální zabezpečení, veřejná opatření v oblasti vzdělání a zdravotnictví, opatření přijatá v důsledku trestných činů dětí, azyl
- působnost „MPS“:
 1. **mezinárodní příslušnost** – ano
 2. **právo rozhodné** – ano
 3. **uznání a výkon** – ano
 4. **právní pomoc** – ano (omezeně)

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Mezinárodní adopční právo

Systemové poznámky

- mezinárodní adopční právo ponechává poměrně velký prostor národním právním řádům, proto nezasahuje do otázek určení mezinárodní pravomoci (příslušnosti), určování práva rozhodného a uznání a výkonu rozhodnutí
- hlavní zaměření je na **věcnou stránku adopcí**, zejména unifikaci základních podmínek (to činí zejména evropská úmluva o osvojení) osvojení v právních rádech smluvních států
- páteřním dokumentem je haagská adopční úmluva, která mezi smluvními státy reguluje společnou **proceduru** zprostředkování mezinárodního osvojení a záruky **legálnosti** tohoto procesu

Typologie mezinárodních adopcí

A. adopce do ciziny – vždy je vázána na souhlas ÚMPOD

B. adopce z ciziny

1. haagské adopce – adopce do/ze smluvních států haagské Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
2. adopce podle dvoustranných mezinárodních smluv
3. mimohaagské (mimosmluvní) adopce – adopce ze zemí, s nimiž nemáme žádnou společnou mezinárodně-právní regulaci; rizika
 - neregulovaná kvalita žadatelů
 - problém právní volnosti dětí
 - problém se zdravotním stavem dětí
 - problém s uznáním cizozemských rozhodnutí

Případy k rozebrání I

- nerespektování haagské adopční úmluvy
 - případ 1 – pětileté dítě v péči třetí osoby – prastrýce (pokrevně příbuzného) a prarady střídavě žijících v České republice a v Německu; podán návrh na nezrušitelné osvojení
 - případ 2 – devítiměsíční dítě v péči třetí osoby – české státní občanky a amerického státního občana; před 31. 12. 2013 podán návrh na nezrušitelné osvojení
- respektování dvoustranných smluv
 - případ šestiletého chlapce, makedonského státního příslušníka v ústavním zařízení v České republice; požadavek na „vydání“ chlapce do Makedonie

Případy k rozebrání II

- podmínky uznatelnosti cizozemských rozhodnutí
 - úprava do 31. 12. 2013 – příklad osvojení z nehaagské země; dítě bylo osvojeno společně nesezdanými partnery za trvání manželství jednoho z nich – je takové rozhodnutí v souladu s českým veřejným pořádkem?
 - nově úprava v § 63 odst. 1 ZMPS (viz podrobněji dále); vznikají však nové problémy

Nehaagská osvojení z ciziny

- statistiky zvláštní matriky (...)
- pokud se nejedná o haagské adopce, respektive adopce probíhající podle mezinárodních smluv, hrozí nebezpečí odepření uznání cizozemských rozhodnutí o osvojení s ohledem na hmotněprávní test českého práva (§ 63 odst. 1 ZMPS; viz existující rozhodnutí)
- zejména k dosažení konsenzuálnější komunikace by bylo vhodné stanovit jasná pravidla podmínek adopcí z ciziny – například novelizací zákona o SPOD; vhodný se jeví tzv. italský model (předběžná kontrola schválení)

Osvojení a páry osob stejného pohlaví

- stanovisko Nejvyššího soudu: uznání takového rozhodnutí (veřejné listiny) je v rozporu s veřejným pořádkem České republiky
- Evropská úmluva o osvojení ve spojení se současnou platnou právní úpravou společné osvojení osobami stejného pohlaví nepřipouští
- změnu připouští revize Evropské úmluvy o osvojení (dosud nevstoupila pro Českou republiku v platnost)
- rozhodnutí Okresního soudu v Prostějově z října 2015, kterým bylo uznáno v České republice zahraniční osvojení osobami stejného pohlaví, rozhodnutí deklaruje, že toto uznání není v rozporu s veřejným pořádkem, zcela opomíjí regulaci v § 63 odst. 1 ZMPS

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Mezinárodní civilní únosové právo

Prameny regulace (režimy)

- mezinárodní úprava:
 1. bezesmluvní reciprocita
 2. haagská únosová úmluva
 3. nařízení Brusel IIa a haagská únosová úmluva
- vnitrostátní úprava návratového řízení (§§ 478 až 491 z. ř. s.)
 - povaha řízení – nesporné se zásadou vyšetřovací
 - zvláštní místní příslušnost (Brno)
 - meritorní rozhodnutí rozsudkem
 - omezení možnosti přerušit řízení
 - zvláštní pravidla pro zaslání repliky k žalobě
 - modifikovaná koncentrace řízení

Důležité věcné principy

- důvodů pro nenavrácení smí být využíváno výjimečně
- **procesní rovina a vztah k jiným řízením ve věcech péče soudu o nezletilé:**
 - **předmětem návratového řízení není rozhodování ve věcech péče o dítě a jeho výživy; soud tedy nezkoumá, který z rodičů nabízí lepší výchovné prostředí apod.**
 - **po zahájení návratového řízení nelze ve státě, ve kterém se dítě nachází, zahájit řízení o úpravě péče**
 - **zvláštní pravidla konkurence řízení upravují čl. 10 a 11 nařízení Brusel IIa**

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Uznání a výkon rozhodnutí

Základní pojmy

- **uznání** – mocenskému aktu cizího státu se v tuzemsku přiznají účinky jako mocenskému aktu tuzemskému
- **vykonatelnost** – způsobilost mocenského aktu být vynucen proti povinnému (je to vlastnost, potenciál mocenského aktu)
- **výkon** – proces vynucení povinnosti uložené mocenským aktem i proti vůli povinného

Vývojové tendence

- vzájemné uznávání rozhodnutí patřilo vždy k nejpodstatnějším oblastem unifikace; jde pravděpodobně o nejdůležitější krok k přeshraniční ochraně práva
- v československém právu byla ve starém ZMPS velmi flexibilní procedura založená na neformálním uznávání a bez procedury prohlášení vykonatelnosti
- haagské smluvní právo tendovalo k unifikaci důvodů odepření uznání a ponechání zbytku procedury na vnitrostátním právu
- EHS (později ES a EU) tendovalo nejprve k unifikaci procesu uznání a prohlášení vykonatelnosti, posléze k dalšímu zjednodušení procesu odstraněním prohlášení vykonatelnosti

Výsledky srovnání

- procedura v ZMPS byla a je flexibilní a jednoduchá
- „bruselská“ procedura je složitější a náročnější na podklady (osvědčení o vykonatelnosti)
- v oblasti výživného haagské úmluvy tradičně pouze upravily důvody odepření uznání rozhodnutí a zbytek procedury ponechaly vnitrostátnímu právu
- proto na řízení, na která je použitelné nařízení Brusel I, prosazujeme použití haagský úmluv (princip maximální výhodnosti v čl. 71 nařízení Brusel I)

Krok 1 – uznání

- v majetkových věcech
 - není nutné vést samostatné řízení, pokud je vedeno, výrok zní na uznání
 - pokud není vedeno samostatné řízení, procesním důsledkem je nařízení výkonu
- v ostatních věcech se vede samostatné řízení o uznání
- použitelný právní předpis stanoví důvody pro odepření uznání – zpravidla veřejný pořádek, překážky v řízení, právo na spravedlivý proces
- zpravidla je zakázán přezkum ve věci samé

Uznání a nedostatky mezinárodní příslušnosti

- historicky se jednalo o typický důvod „obstrukčního“ vyloučení uznatelnosti cizího rozhodnutí
 - samostatný důvod odepření [viz § 64 písm. a) starého ZMPS]
 - námitka rozporu s veřejným pořádkem
- nastává postupný útlum
 - zavedení mezinárodní příslušnosti založení podílením se na řízení [čl. 24 Brusel I, čl. 5 ENV, viz i § 15 odst. 1 písm. a) ZMPS]
 - výluky nedostatků mezinárodní příslušnosti [čl. 35 odst. 3 Brusel I, čl. 24 Brusel IIa, čl. 24 písm. a) ENV]

Krok 2 – prohlášení vykonatelnosti

- ZMPS „v čisté podobě“ nezná
- na prohlášení vykonatelnosti je postaveno nařízení Brusel IIa i HZÚ 1996; v případě, že mají být použity, obsahuje ZMPS adaptační ustanovení dodávající procesní pravidla pro vnitrostátní podmínky
- právní nástroje navazující na nařízení Brusel I (evropský exekuční titul, evropský platební rozkaz, evropské řízení pro drobné nároky) se snažily o zjednodušení procesu právě odstraněním exequatur
- ENV odstraňuje exequatur pro „nová“ rozhodnutí, pro dříve vydaná rozhodnutí je zachovává

Krok 3 – výkon

- spouští se výrokem o nařízení výkonu rozhodnutí odpovídajícím exekučním způsobem
- podmínky se řídí pravidly vnitrostátního (procesního) práva

Tzv. odebírání dětí v cizině

- z rodin v cizině (GB, IRE, NOR) jsou odebírány v systému tamější sociálně-právní ochrany dětí z rodin českých občanů děti
- odebírání dětí je věc regulace rodičovské (z)odpovědnosti, je tedy **zcela věcí mezinárodně příslušného soudu, jaká opatření v souladu s právem rozhodným přijme**
- strategie ÚMPOD:
 1. včas oznámit odebrání (jeho záměr) podle Vídeňské úmluvy o konzulárních stycích
 2. pokud dojde k odebrání:
 - a) pracovat s biologickou rodinou,
 - b) vrátit dítě do rodiny, nebo širší rodiny,
 - c) umístit dítě do ČR postupem podle čl. 56 nařízení Brusel IIa,
 - d) přenést mezinárodní příslušnost na české soudy podle čl. 15 nařízení Brusel IIa (příp. dle čl. 8 haagské úmluvy 1996)

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Děkujeme za pozornost.
